

A gyönyörű világot választottam

Domonkos Istvánnal Orcsik Roland beszélget

Orcsik Roland: *Köszönjük Virág Blumm Gábornak a felkonferálást. Számomra nagy öröm, hogy Domonkos Istvánt egyáltalán, tehát most második alkalommal láthatom. Biztos, hogy az itt lévő barátainak még nagyobb öröm volt ez a pillanat, találkozni vele. Feltételezem, hogy a legtöbb ember azt kérdezi magában: „Hogy az istenben, ennyi ideig nem lehetett látni Domonkos Istvánt vagy Domit, és akkor egyszeriben itt van közöttünk?”¹ Feltételezem, hogy több újságíró is megkérdezte ezt ma, úgyhogy a téma variációja címén folytatjuk a válaszadást.*

Domonkos István: Igen, megkérdezték, mindig örültem, és akkor most találkozok a régi önmagammal. Tulajdonképpen én föl hagytam a társalgással és az egész irodalmi életem már kb. 20–30 éve befejeződött. Nemrégiben írtam egy verset, és ez volt eddig az egyetlen kapcsolat a régi énemmel, és ez most a második kapcsolat. Tulajdonképpen megdöbbenem, hogy még mindig élő írónak tartanak. Nemrégiben Tibi barátom föl hívott telefonon, és arról számolt be, hogy miután a titkárnőjének egy levelet címzve diktált, hogy írja le, hogy Domonkos István részére, a titkárnő fölkapta a fejét, és azt mondta: „Melyik Domonkos? Az író Domonkos, az még él?” Akkor annyira megdöbbenem, akkoriban kaptam egy súlyos diagnózist és mondom, tudták már előre, hogy meghaltam, amikor még csak haldoklok? Ez az egész elég szomorú, ezt hagyjuk most. De azt akarom mondani, hogy az ilyen csavargások közepette én az irodalomhoz pillanatokra kötődtem, aztán eltaszítottak a dolgok. Eltaszított ezeregy dolog, de most csak arról számolnék be, hogy én nem szerettem az irodalmat az iskolában sem meg utána sem. Mindig igyekeztem elkerülni főleg a vastag meg a poros könyveket, a régi dolgokat. Mindig annyira lekötött

¹ A beszélgetés 2013 júliusában készült Kishegyesen, a Dombos Fest keretében.

a ma, hogy még gyakorolni sem szerettem, mert akkor a hangszer lekötötte a figyelmemet, és nem tudtam figyelni a környezetemre meg a növekvő fűre meg a levelekre meg a lányokra meg a napsütésre meg a tengerre meg az egész mindenre. Annyi minden volt, és akkor én üljek le és betűket írjak egy fehér papírra? Mondom, ez túl sok, ez túl sok. Az élet nagyon rövid, ezt mindenkinek mondom, mindenkit figyelmeztetek erre. Nagyon kell vigyázni, hogy mennyit szentel az ember az írásnak és mennyit az olvasásnak. És hogy hogyan válassza meg az olvasmányait, és hogyan tudjon mégis valamiképpen orientálódni ebben a hatalmas... Hatalmas mennyiségű könyv jelenik meg a világon, Európában, itt is, mindenütt. Hatalmas mennyiségű lemez, hatalmas mennyiségű festmény. És az ember ezt mind birtokába szeretné venni, én mindent szerettem, a festményeket is szerettem, a zenét is, mindent. De ha az ember valamennyire is tényleg birtokába akarja venni és élvezni ezeket, ki akarja élvezni ezeket a dolgokat, akkor nem jut semmi másra ideje. Amikor nemrég leírtam az egyik előszóiban, hogy nem szabad verset írni, hogy nem szabad a vershez kötődni, nem úgy értettem, hogy nem szabad annyi időt szentelni erre. Ha az ember meg tud írni valamit két perc alatt, írja meg két perc alatt, de ha regényt nem lehet két perc alatt írni, akkor ne írjon regényt. Vagy jobban mondva, írjon az regényt, aki le tud mondani minden másról. Ez egy hőstett, minden regény, a vastag regény főleg, az egy hőstett. Már csak ezt is becsülni kell a regényt író emberekben. Gondolom ez úgy hat, mintha összeviszsa beszélnék. Kérdezz valamit, valami mást, mert én beszélek két óra hosszája.

O. R.: Nem szeretnék félbeszakítani, nekem kéne igazából minél többet hallgatnom. Azt akarom végül is fölvetni, említetted, hogy az irodalomnál meg egyáltalán a művészetnél is vannak fontosabb dolgok, és rendben van, hogy a füvek meg a lányok, de ott Svédországban tudomásom szerint eléggé elzártan éltél sokáig.

D. I.: Kezdetben úgy volt, hogy szenvedtem, de aztán az ember megszokja, hogy reggel fölkel és délután három óra felé jön a postás, de nem áll meg, a kocsiból kinyújtja a levelet és bedobja a postaládába, majd elhajt. Ez az egyetlen kontaktusom ott az emberi világgal. Aztán hetente egyszer beutazunk a városba bevásárolni zöldségféléket meg ilyesmit, különben állandóan csak a feleségemmel vagyok együtt. Néha a fiam föl hív esténként telefonon, megkérdezi, hogy élek-e, és akkor, hogyha minden rendben van, akkor lefekszünk tíz óra felé, és ebből áll az életem. Tulajdonképpen az olvasás is abból áll, hogy amikor bemész a városba, milyen könyvet talál. Néha bejön valami jó könyv, és aztán nagy élvezettel szaladok haza. Elkezdem olvasni, és a harmadik lap után képtelen vagyok odafigyelni,

képtelen vagyok összpontosítani a szövegekre, a látásom is egyre rosszabb. Képtelen vagyok földézni régi emlékeimet, mert sírva fakadok. Képtelen vagyok sok mindenre, de arra nem, hogy kimenjek az erdő szélére, van ott egy kis padka, leülök és nézem, ami előttem van. Most nyáron, mikor a fű szinte szemmel láthatóan nő, este még ekkora, reggel már ekkora, és aztán gyönyörű zöld minden. A rádiót hallgatom, a svéd rádiót. Vett a fiam egy világrádiót, és bejött a Klubrádió meg a Kossuth rádió meg az Újvidéki Rádió. Úgy földidegesítettek ezek a viták, mert mindig csak rosszat mondtak, és odaadtam a sógoromnak a rádiót Feketicsen, mondom, te szenvedj vele, én nem akarok hallani ezekről a dolgokról. Mert a magyarokat szidták itt is meg ott is, meg állandóan valami baj volt a magyarokkal. Akkor a svéd sajtóban megjelent valami cikk egy Rosenberg nevű úrtól, ő is szidta a magyarokat. Mondom, most már nekem illene valahol dicsérnem őket. De hol? Hívjam fel a magyar Kossuth rádiót, hogy dicsérjem a magyarokat, vagy mit tegyek? A fiamat elküldtem, Esterházy előadást tartott Stockholmban, és mondom a fiamnak, hogy menj el és hallgasd meg, hogy mit mond. Hát ott is ilyen, majdnem ilyen hangütések voltak, és a fiam meglepődve mondja: „Ezek magyar írók?” Magyar írók, persze, de... de ez engem bánt is, mert én az Esterházyt becsülöm mint író, de bánt az, hogy ezek a folyamatok így mennek, és én sem látok tisztán. Hogy is látnék tisztán, mikor ott ülök és nem is igyekszem, hogy tisztán lássak, mert akkor az energiavesztés, hogy én most böngésszem az újságokat... De érzem, hogy valami nem stimmel.

O. R.: A költészetben is ezt érezted, mint az aktuálpolitikában, hogy valami nem stimmel? A költészetet illetően is van olyan, hogy nem akarsz vele foglalkozni, mert akkor valami olyasmivel kell foglalkozni, ami nem jó?

D. I.: Nem, foglalkozni kell ezzel akkor, ha érzed, hogy valamit tenni tudsz. Ha érzed, hogy tehetetlen vagy, akkor ne foglalkozz vele. Jobban mondva, akkor rá kell bízni olyan emberekre a cselekvést, akik képesek a cselekvésre, és tisztábban látnak, mint te. Én nem láttam soha életemben tisztán semmit ilyen téren. Én mindig azt hittem, hogy hú, de jó, most akkor jön a Tito-lével, és akkor majd rend lesz. Mindig azon igyekeztem, hogy valahogy beilleszkedjek. Rettenetesen örültem a tengernek, a barátaimnak, sok nyarat ott töltöttem, persze munkával, és akkor megismerkedtem emberekkel is. Minket žabaroknak hívtak, jöttek a žabarok megint, mondták viccesen, de ugyanakkor éreztem, hogy valami ellentét van a két világ között. Engem megőrijtett az a tisztaság, a tengernek az a gyönyörű szép felszíne, se por, se sár, se aljas szomszédok, akik a lovukat a te kertedbe engedik be este stb. Az ottani igazgatók olyan elnézőek voltak velünk

szemben. Jól berúgtunk, akkor azt mondták, hogy ne játsszatok inkább, mert rosszul játszatok. Valahogy tágasabb lett a világ számomra is. Mikor hazajöttem, visszajöttem Újvidékre, akkor meg az buzdított, hogy láttam, hogy az Ottóék meg az egész társaság, a Kálmán, Bányai Jancsi meg az egész társaság komolyan dolgoznak továbbra is. Akkor meg a lelkiismeret bántott, hogy én nem csinállok semmit, és akkor mit akarok, mit koslatok ott köztük. E két világ közül, a lelkiismeret-furdalás és azon gyönyörű világ közül, ami elém tárult, inkább a gyönyörű világot választottam, minthogy itt üljek és a lelkiismeret-furdalás megöljön vagy megkeserítsen.

O. R.: Azt mondtad, hogy akkor kell írni, ha úgy érzed, hogy tette is tudsz sarkallni.

D. I.: Igen, Rimbaud mondta, hogy olyan verset kell írni, ami széknek is jó. Persze én is összevissza írtam rilkés meg ilyen-olyan verseket, de lassan rájön az ember, hogy tulajdonképpen azt a kis valamit, azt a kis magvat, azt a kis millimétert, mákszemet, azt el kell kaparintani, mert különben nem ér az egész semmit. Mert akkor az a kis mákszem, ha azt megkaparintod, az fényt vet a régi üresjáratokra stb.

O. R.: Csak gyorsan közbevetem, bárki úgy érzi, hogy kérdése van, tegye fel nyugodtan, ez egy rendkívüli alkalom, mert nem találkozunk gyakran Domonkossal. Fiatalon viszont sokat írtál, lehet, egy idő után kevesebbet, vagy hosszú idő volt a verseid között, azután ott van a Majdnem vers 94-ben az Ex Symposionban. Azt akarom mondani, hogy ezek szerint fiatalon hittél abban, hogy lehet cselekedni?

D. I.: Én nem hittem a cselekvésben, abban hittem, hogy van szerelem. Én állandóan szerelmes voltam...

O. R.: Az is cselekvés.

D. I.: Az is cselekvés, persze, hogyha jó helyre lépsz, vagy jól helyezkedsz. A *Rátka* című versemet, azt a tengerpartit, Makarskán írtam, volt egy szikla, és ott. Én nem voltam olyan elvont természetű, ott ültem a zenészek között, egész nap vicceket meséltünk és röhögtünk. Aztán egy nap hirtelen elmentem arra a sziklára, ott megálltam és nézelődtem, gyönyörűen sütött a nap, leültem, és jött egy gyönyörű fiatal lány oda a sziklára, fejest ugrott, és felkeltette a kíváncsiságomat. Most nem megyek bele a részletekbe, a feleségem itt ül. Tulajdonképpen akkor írtam, egy helyben ott írtam. Elkezdtem, ő eltűnt, elkezdtem írni a verset, szerintem ez a tenger és az élet dicsőítése: a fiatal élet dicsőítésének szántam. A cselekvést úgy értem, hogy valamit tenni tágabb társadalmi vonatkozásokban, most megint kezdek nagyokat mondani, de ne higgyetek nekem, amikor már ezeket kezdem, akkor már ne. Arról, hogy ti most kérdéseket tesztek fel, most el-

sütöm Tolnainak egy fantasztikus anekdotáját, ne haragudj, Ottó, hogyha itt vagy. Azt mesélte a telefonba, hogy elment Esterházy Péterrel fellépni valahova, és a felolvasás után mindenki, mint ahogy maguk itt ülnek, és azt mondja Péter vagy a bemondó: „Legyenek szívesek kérdéseket fölteni és az írók majd válaszolnak.” Senki nem beszél, senki, mindenki hallgat, csak néznek föl, és akkor azt mondja Ottó, vagy nem tudom már kicsoda: „Tessék csak, bármiről lehet kérdezni.” Akkor egy kisfiú az első sorból felnyújtja a kis, sovány kezét és azt mondja: „Ottó! Hogy hívták az öccsét? Marci. Péter bácsi, mondja már, hogy hogy van a Marci?” A futballistát kérdezte, mert Marci focizott. És akkor Péter válaszolt: „Jól van, minden rendben van, néha gölt is rúg.” Nem tudom már pontosan mi volt, és akkor megint nagy csend, mindenki hallgat, és akkor: „Jól van, ha nincs más kérdés, akkor feloszlattuk a találkozót, de ha még valakinek mégis valami eszébe jut...” A kisgyerek megint felnyújtja a kezét, és azt mondja: „Péter bácsi, üdvözzölje a Marcit!” Azóta is röhög ezen, ez kifejezi az összes ilyen... most elszakadt a drót, befejezhetjük.

O. R.: Nem, sajnos nem, mert még csak tizenöt perce ülünk, úgyhogy van még rengeteg időnk...

D. I.: Neked, de nekem nincs. Engem visznek operációra.

O. R.: Igen, milyen operációra? Vagy arról nem? A Doreen, bocs a kifejezésért, szarrá van rágva olyan értelemben, hogy mindig fölmerül, hallottam egyébként Ottó verzióját, mert te nem voltál, hallgattál, és én kíváncsi vagyok erre a traumatikus szerelemre, amit Ottó megírt a Doreen című versében. Tudomásom szerint mintha neked is közöd lett volna ehhez az ars poeticához.

D. I.: Nem, semmi közöm nem volt, most itt a végén vesszünk össze. De tényleg semmi közöm nem volt se a poétikához, se Tolnaihoz. Az úgy volt, hogy az Ottó hazajött valahonnan, és azt mondta: „Hú, egy fantasztikus nővel találkoztam!” Mindig ez volt. Akkor mindig elfogott a sárga irigység. Ennyi volt a közöm, irigyeltem. Képzeld, ha most én...

O. R.: Így jött akkor létre a Rátka, mert te meg a Rátkát mondtad, hogy figyelj...

D. I.: Én előbb írtam meg a *Rátkát*, a *Doreen* előtt, úgyhogy legalább ő is irigykedett rá, biztosan. Ez az egymásra való hatás, ha meghallgatom vagy elolvasom az Ottó versét, nem olyan értelemben van, mint amikor én elolvasom Rimbaud-ot és a hatása alá kerülök. Ez mélyebben gyökerezik, valahol az életérzésben, mélyen, hogy mondjam, ennek nagyon mély gyökerei vannak. Valahányszor elmegyek valamelyik városba, voltam Londonban, Párizsban akárhányszor, az első dolgom mindig az, hogy másnap pihenten fölkelek, a feleségemmel megyek, nézem a kirakatokat meg a kira-

katokban a cipőket. A cipőket. Mentünk az Ottóval, most sírva fakadok, mentünk, néztük a cipőket. Az volt a szép, az volt az egyetlen, ami a városban még szép volt.

O. R.: Az Ifjúság betilapban van egy rajz, a Nature morte. Maurits Ferrencnek a rajza és a te versed.

D. I.: Ezt a Mórinak ezerszer megköszönöm, a rajz jobb mint a vers, ez mindig úgy van a Mórival, ha az ember összekerül vele, akkor mindig veszt. Most külön megköszönöm neki, régen nem gondoltam erre a versre. A *Nature morte* az, most ne kezdjünk megint a halálról és az egész elmúlásról beszélni, az ember fiatalkorában jobban átérzi ezeket a dolgokat, csak nem fél, azért bírja megírni. Ilyen korban meg annyira félsz, hogy nem bírod megírni a dolgokat, éjjel felriadsz, hogy elfog a halálfélelem, hogy az orvos azt mondja: „Ide figyelj, öt évet kapsz!” Mondom: „Hú, az kevés.” Öt év vagy mit tudom én, mennyi. Ez az energia, ami erre eltelik, hogy ezt blokkoljad, elveszi a kedved a verstől, mindentől, végül tényleg oda jutsz, hogy se szó, se hang, se szín nem tud rajtad segíteni. És ez az a pillanat, amikor átéled a halált, igazából ahhoz kellene energia, hogy ezt kifejezzed. Képtelen vagy rá, mert nem reagálsz semmire, úgyhogy a halál megtörténik, még mielőtt te fizikailag eltűnsz. Ez egy jó dolog is tulajdonképpen, akkor tisztábban látod a dolgokat és blokkolod, nem akarod tudni a dolgokat. Most azért jöttem, mikor meghallottam, hogy itt vannak a régi barátok, akkor a fiamat meggyőztem, hogy mégis el kell jönnünk, annak ellenére, hogy csak három napja vagy öt napja lett volna a tengeren, Rovinjban. Most azért jöttem, mert ezek a kapcsok, bármennyire látszólagosak voltak az évek folyamán, most döbbsz rá a végén, hogy milyen erős kapcsok ezek, nem olyan vicces, vagy nem tudom felszínes, vagy milyen kapcsolatok ezek. Ezek mély, mély kapcsolatok voltak, és valahányszor belegondolok, hogy találkoztam ott is írókkal és zenészekkel, de valahogy soha nem jutsz oda az életben, hogy egy ilyen spontán valami kialakuljon. Mintha kilyukadna a zsebed és elszórod a pénzt, és ezresek nőnek ki a földből, ennyire lehetetlen dolog, és mégis ez tartott bennünket össze, ez, ez volt. Én hiába élek kint, én ővelük éltem egész idő alatt, most is velük élek. Valahogy nem fizikai dolog ez, hanem valami, nem tudom. Olyan ti-ti-ti-tá-tá-tá dolog.

O. R.: A zene világában baráti kapcsolataid mennyire voltak meghatározóak a számodra?

D. I.: Körülbelül félmillió zenésszel játszottam együtt, mind hülye volt tulajdonképpen, és azért szerettem őket. A zenészekkel nagyon szerettem együtt lenni, mert semmit se vettek komolyan soha. Szerettem barátkozni velük, mert vicceket meséltek egész nap vagy berúgtak vagy

ilyesfélék, de gyakorolni nem szerettek, úgyhogy minden a legnagyobb rendben ment. A szerződéseket valami csoda folytán kaparintottuk meg mindig. Aztán hirtelen cserbenhagytak. Nem hagytak cserben, hanem mentek a pénz után, kimentek Németországba, én meg maradtam. Aztán találkoztam a feleségemmel a katonaság után, és volt egy szerződésem egy braziliai sétahajóra. Ott volt a szerződés az asztalon, és kérdezem a feleségemet, hogy aláírjam vagy ne? Akkor megnézte a szerződést, és azt mondta, hogy ne írjuk alá, mert az nem lesz jó. Nem írtam alá, az utolsó ilyen nagyobb kirándulás lett volna. Akkor aztán Uppsalában bekerültem egy elég eminens nagyzenekarba, az meg favágás. A nagyzenekar, ott ülsz meg dudálsz, dudálsz. Öt zenekar tagja voltam, hogy egy kis pénzt összeszedjek. Végül annyira kifáradsz, hogy semmi kedved sincs semmihez, a zenéhez sem tulajdonképpen. Aztán rosszul láttam, nem láttam a kottákat, és a nagyzenekarban nem bírtam játszani, mert tinnitust kaptam, a bal fülem most is zörög, csöng. Úgyhogy a zene így abbamaradt. Most még örülök, ha egy kicsit élvezem fejhallgatóval a zenét. Meg vettem valami hatalmas nagy erősítőt, 250 wattos, felcsavarom, és akkor még hallok a dolgokat.

O. R.: A YU-HU-RAP, a legutóbbi versesköteted, vagy tulajdonképpen versed. A címében szintén egy zenei utalás vagy zene-e a rap, ezt tulajdonképpen beszélt költészetnek is lehet mondani, ezek szerint ezt a verset ebben a műfajban hallottad magadban?

D. I.: Én nem a rapet ismerem, hanem azokat, azt a televényt, azt a harlemit, amiből a fekete rap kialakult. Az európai kispolgárok gyerekei Svédországban nem raperek, hanem imitálnak valamit és hősködnék ott ők is, néha összeverekednek, hogy komolyabb legyen a költészetük. A rapet azért választottam, azért rap a rap, mert tulajdonképpen a banálisról és a vulgáristól kezdve a legfinomabb dolgokig bele lehet építeni. Persze ez a lehetőség mindig is csábított. Az, hogy ne kelljen attól megijedned, hogy vulgáris vagy vagy banális, és hogyha az valamiképpen beleépül az egészbe. Persze, előbb volt a vulgáris vonal és aztán lett a rap, hogy megokoljam, hogy mégiscsak beköszönő vers, hogy rap legyen. Nézttem, hogy a magyar ügyek, hu-hu-hu. Mondom, az Hungarian, mert Jugoszlávia yu-yu-yu, és akkor odaírtam azt a két szócskát még. De tulajdonképpen azok, akik azt hiszik, hogy ez rap. Ez rap, lehet szavalni és ritmizálva is van egy kicsit, és egy jó zenei kísérettel még én is meg akartam csinálni, de aztán jött ez a betegség meg minden, elment a kedvem. Minden olyan műfaj, amely nem kalodába zár, hanem kinyitja előtted a lehetőséget, az mind jó. Még a szonettforma is jó, abban az esetben, hogyha nem vesszük komolyan a formát.

O. R.: *Amikor legutóbb találkoztunk, akkor találkoztam tulajdonképpen veled Pesten először, akkor azt mondtad, hogy most egy újabb és talán az utolsó verseden dolgozol.*

D. I.: Igen, úgy gondoltam, hogy írtam a *Kormányeltörésben-t*, írtam ezt a rapet, és most végül írok valamiféle össze-, nem összefoglalót, hanem valamit, ami után nem lesz semmi, vagy ami talán semmi sem lesz, és ezt a semmit megírni. Mert a kedvenc mottóm mindig is az maradt, hogy das Nichts nichtet, a semmi semmizik, vagy Heideggernek ez a néhány szava él bennem mindig, most is mondom, egy nagy űr. És az az űr lüktet és az üres, nincs semmi. Ez egy elég pesszimista hozzáállás, hogyha figyelembe vesszük, hogy úgy szeretem a gyerekeimet meg a feleségemet, meg az unokámat is hoztam, itt ül valahol, egész nap hordozom. Most meglehet, hogy ez a halálnak a szele, hogy most még ki akarom húzni belőle azt a kis életet a magam részére. Egy önös kis játék, félek rágondolni, hogy ez így legyen, de tulajdonképpen én... Én nem tudom, mi az, hogy annyira köt hozzájuk valami szörnyű, szörnyen erős szál. Én azt mondtam fiatalkoromban, hogy se nőülni nem fogok, se kötni magam nőhöz, semmihez, örökké szabad leszek. Most érzem, hogy ez a szabadság, amikor jövök az unokámmal, ülök vele a kocsiban, viszem, séta közben nem engedem a kocsiba tenni, hanem viszem. A feleségemmel állandóan együtt vagyok, mert nélküle elfog a pánik mindenütt, és ez sajnos így van, meg annyira szeretem, úgy összeszoktam vele, hogy napközben is, otthon is, állandóan együtt vagyunk, nem tudom, mi lesz velünk. Nem tudom, mi lesz velünk.

O. R.: *Ez egy visszatérő, Ottóval is volt egy ilyen közös munkátok, azzal mi lesz? Mi lesz velünk? Egyébként abban a kötetben...*

D. I.: A kérdés ugyanaz, mondjad csak.

O. R.: *Erről jut eszembe, Crnjanskinak van egy római útról egy nagy regénye, egy memoárregénye, A hiperboreusoknál. Ott hangzik el az a kérdés, hogy hova fogok én menni Róma után?*

D. I.: Crnjanskinak a lakását megnéztem, most hirtelen nem jut eszembe, hogy hívják, van egy utca, teli van orosz emigránsokkal az egész utca, és abban az utcában, ahol lakott ő is a pincében, az emeleten azt hiszem, volt egy szobájuk. A pincében a cipőket javította, benéztem az ablakon, még mindig ott vannak a szerszámok, de senki nincs ott. Ott ült Crnjanski egész életében és cipőket javított, oda se fütyült szerintem, mert a Hyde Park ott van húsz vagy harminc méterre. Akkor, amikor befejezte a munkáját, vagy akkor fejezte be, amikor akarta, s írta a *London regényét* közben. Besétálsz, és gyönyörű nagy fák, magas fű, odajárt ő is. Próbáltam ki- tapasztalni, hogy merre lehetett, de hát az reménytelen volt. Abban az ut-

cában sétáltam a legnagyobb unokámmal, Anával, eleinte mindig ott sétáltunk, de az volt a baj, hogy ő mindig vásárolni akart, úgyhogy később már nem mentünk oda. De mostanában, nemrégén voltam Londonban, és elmentünk a pince elé. Crnjanskival különben találkoztam egy belgrádi fellépés alkalmával. Kint ültünk az előszobában, kellett menni felolvasásra, és kint ültünk egy padon, egy heverőn. Itt egy ilyen nagy meg itt egy erős legény meg itt egy ilyen erős legény meg köztük ült egy kis öregember. Én meg megyek előtte és megálltam hirtelen, mondom, ez a Crnjanski. Megálltam, rám nézett, és azt mondja: „Ülj már ide le.” Nem magyarul, hanem szerbül: „Sedi bre!” Ránéztem erre a két alakra, az egyik fölkel, és akkor én leültem. Kérdezi Crnjanski:

- Hát te ki vagy?
- Én egy magyar író vagyok.
- És olvasni fogsz?
- Biztos, remélem, hogy olvasni fogok.
- Te magyar vagy?
- Hát – mondtam.

– Ide figyelj, most arra kérlek, hogy menj el Erdélybe, oda, nem tudom, melyik város volt. Temesvárra. Ott van az a Kinizsi lap, Kinizsi focicsapat, annak voltam én a tagja, és ha hiszed, ha nem, én voltam a védő, én rúgtam a gólokat. Menj el és nézd meg az újságban, hogy hány gólt rúgtam, és hogyha bírsz, írd meg egy kis cikket róla.

O. R.: *Megírtad?*

D. I.: Nem, én nem jutottam el Erdélybe. Nem vagyok ilyenfajta utazó. Elkezdett beszélni, mondtam neki, hogy fordítottam a *Stražilovót*.

– A *Stražilovo* az jó vers – mondja.

– Hát azért fordítottam le, nagyon jó vers. Én úgy élveztem, most az a baj, hogy örültem hatott is rám.

– Az nem jó, az nem jó.

És akkor az az alak, aki ott állt egész idő alatt, az megveregette a vállamat, és azt mondta: „Druže, Crnjanski sad mora izaći.” És akkor vége volt a találkának. Én nagyon meg voltam elégedve magammal, hogy nem kezdtem összevissza beszélni, dicsérni, hogy milyen a magyar kultúra meg a *Symposion*.

Aleksandar Vučóval is úgy volt, hogy azt mondta:

– Jesi surealist?

– Jesam.

Desanka Maksimović meg azt mondta:

– Jesi Mađar?

– Jesam.

– Znaš – azt monda –, ja prvo da ti kažem, ni reč nisam čitala od tebe.

O. R.: Hogy a magyarországi vendégeink is értsék.

Aleksandar Vučo költő azt kérdezte:

– Szürrealista vagy?

– Igen.

– Akkor jó.

Desanka Maksimović meg azt kérdezte:

– Te magyar vagy?

– Igen.

– Én nem tudok magyarul, úgyhogy én nem olvastam tőled egy sort sem.

D. I.: Slavko Mihajlovićot nagyon szerettem, fordítottam is, nagyon jó költőnek találtam. Találtam? Hát milyen kifejezés ez? Egy nagyon fantasztikus költő volt és elég törekeny alkat. Egyszer egy buszban ültünk egymás mellett. Nem tudom miért, amikor szálltunk fel, akkor azt mondta:

– Ištvane! – már ott bent ült. – Sedi ovde, pored mene.

Észrevette még lent, hogy volt egy pálinkásüveg a zsebemben. Én azt hittem, hogy tudja, ki vagyok, mert már olvastunk verseket. Amikor leülök, azt mondja:

– Daj mi malo!

Egész úton ölelt, csókolt, olyan jó barátok lettünk. Utána, mikor elfogyott a pálinka, akkor nem ismert tovább.

O. R.: Ez volt a fordítói honoráriumod.

D. I.: Utána lementünk egészen Ohridig, állandóan a buszban voltunk, de mindig szólt, odahívott maga mellé, mert valószínűleg abban reménykedett, hogy lesz még pálinka. Nem józanodott ki egész idő alatt, de fantasztikusan olvasta a verseket. Hihetetlen volt, hogy olyan törekenyen meg minden. Sok ilyen anekdota volt. Karadžićyal együtt olvastunk föl Szarajevóban a nagy, hatalmas könyvtárban, egy hatalmas színpadon ültünk, Karadžić tőlem a harmadik volt. Ez nem dicsekvés.

O. R.: Nehogy az legyen, hogy valami pozitív pontot jelentsen neki a hágai bíróságon, hogy Domonkos Istvánnal olvasott.

D. I.: Igen, megemlítem nekik. Különben ki is mesélte, hogy megkérte Karadžić, hogy illusztrálja a könyvét? Ja, egy feketicsi festő, csak nem tudom a nevét. Hogy illusztrálja a könyvét, de ő megtagadta. Szerb ember különben, és megtagadta. Nagyon félt sokáig, hogy baja lesz, de nem lett. Nehogy ezt dicsekvésnek vegyék, most lehetne beszélni bármiről,

csak éppen ez jutott eszembe. De hát a kérdések is olyanok, hogy most mit mondjak?

O. R.: Próbálkozom. Egyébként ezek a fordítások felkérés nyomán jöttek létre? Volt-e olyan, hogy meg kellett csinálni, vagy mindent saját magad választottál?

D. I.: Én magam, én annyira megszerettem Branko Miljkovićot, de semmit se értettem belőle kezdetben, és elkezdtem fordítani, hátha megértek valamit. A *Vatra i ništa* könyv az egy fantasztikus, hihetetlenül jó könyv. Ugyanígy történt Vasko Popával. Mind, amit fordítottam, de Nastasijević különösen nehéz volt. Őt is azért fordítottam, mert szerettem azt, hogy a versnek nem szabad, hogy tiszta legyen, hogy minden tiszta képpé alakuljon, hanem kell, hogy egy kis misztikája legyen. Nem egy kicsi, hanem egy jó adag misztikája. Valami, amit nem tud senki megfejteni, mint Cèlannál is, hogy az isten se tudja, hogy miről van szó, de érzed, hogy az valami, mégis valami, aminek súlya van. Nastasijevićnél szintén ezt éreztem, és Branko Miljkovićnál is ezt éreztem. A *Stražilovó*ban meg azt az életörömet, azt a hatalmas ritmust, ami csak úgy visz, sodor magával. Az tényleg nagy vers. Én ezeket szerettem, ezeket próbáltam lefordítani. Szerinted?

O. R.: Azt mondtad, ne vigyem a dicsékvés, a dicsérés felé... Nagyon nem jól fordítottad.

D. I.: Jó, jó, azt akarom mondani, hogy ezek nehéz dolgok voltak, és én nem szerettem nyújtani az időt, amit gyorsan meg tudtam csinálni, azt megcsináltam, a többit nem csináltam meg, úgy, hogy nem is kezdtem hozzá. De az a hozzáállás, az az éleslátás, amit te mutattál föl, az...

O. R.: Én nem mutattam föl semmilyen... Most elkezdjük tényleg egymást...

D. I. Dicsérni. Az a legjobb.

O. R.: Nem beszélünk még tulajdonképpen arról, hogy...

D. I.: A legjobb írást versről az az orosz Nobel-díjas...

O. R.: Joszif Brodskij.

D. I.: Brodskij írta és az Odinról. És gondolom, nem vagy messze tőlük.

O. R.: Kellemetlen helyzet.

D. I.: Akkor kérdezz tovább. Vagy hagyjuk már abba.

O. R.: Nem, nem. A regényeid esetében, mindenki úgy gondolja, hogy Domonkos István Kormányeltörésben című művében sok minden van még, amit érdemes kiaknázni. Például a regényeid esetében azt akartam kérdezni, hogy

összesen két regényed, két prózaköteted van. Az egyik prózakötet tárcákat tartalmaz, a Redőny.

D. I.: Azt ne számítsd.

O. R.: *De miért? Ott azért fantasztikus dolgok vannak, az a...*

D. I.: Most már megint dicsérjük egymást.

O. R.: *Azt mondtad, hogy verset írsz, de olyasmi nem jelent meg benned, hogy folytasd, mondjuk a regényírást?*

D. I.: Dehogynem, csak az életrajzom olyan rövid lesz, hogy élt és meghalt, mert tulajdonképpen nem lesz rá időm, meg nincs memóriám ahhoz, hogy önéletrajzot írjak, képzelj el, mik lennének ott. Összevissza hazudoznék. Hihetetlen, de vannak jó memóriájú írók, azok írnak életrajzokat. Én majd valahogy... Paszternáknak van egy életrajza, amit elolvastam, régen, még tíz-tizenöt évvel ezelőtt. Olyan nagy örömmel vittem haza, hogy majd most. Az a legüresebb valami a világon, nincs benne csemege, vagy valami olyasmi nincs. De fantasztikusan lírai. Meg Rilke *Maltéja*, ilyen dolgok alapján esetleg meg lehetne formálni valamit, de kérdés, hogy lesz-e rá idő. Meg mikor nincs hang, amikor elfog az, ami elfog, akkor minden feleslegessé válik.

O. R.: *A rólad készült portréfilmben, Hordozható haza a címe, előveszed a fészerből a képeidet, a festményeidet, az egyik mögött egy denevér lakott.*

D. I.: Az egy olyan fantasztikus kép, hogy én is irigylem Csabát. A fotóst. Éppen kihozom és tele van bőregerekkel, egy régi istállóban csináltam a képeket, és ott lógtak, senki oda be nem nézett tíz éve. A denevérek betelepdedtek a képek mögé. Kihozom a képet, és hullanak ki a denevérek belőle, ez fantasztikus, szerintem is fantasztikus. De nem az én érdemem, hanem a denevéreké meg a Csabáé. A festészet néha megmentett, gondolom, terapikus jellegű mindig. Csűröd-csavarod ott, kened odavissza és nézed erre-arra, hogy talán lesz valami. Mint B. mikor berúgott és odavágta a festéket, hogy reggel, hogyha fölkel, hátha egy arc lesz ott vagy valami. Na, én is úgy festettem, hogy vagy lesz, vagy nem lesz valami. Persze, akkor csináltam más is, tetszett, képeket. Száznyolcvan képet adtam el ott. Hány évet éltem Uppsalában? Öt-hat-hév évet. Hét év alatt száznyolcvan képet. Kezdetben fel is írtam, aztán elveszítettem a címeiket, mindent, de nem is kár értük.

O. R.: *Ezeket nem fotóztad le? Vagy nincsen ezekről valamiféle...*

D. I.: Nem, nem fotóztam le semmit, mert örülök, hogy nem találják meg őket.

O. R.: *Egyébként én egyszer azt terveztem a barátaimmal, hogy, persze, vittünk volna magunkkal egy csinos hölgyet, Bencsik Orsit, bekopogtunk volna*

hozzád, ő veled beszélt volna, vittünk volna egy csinos férfit, mondjuk a Kollár Árpit, ő pedig a feleségeddel lett volna. Én pedig bementem volna a szobádba és szedtem volna ki a kéziratokat meg a képeket.

D. I.: Cseleztek, cseleztek. Nincsen kézirat. Van egy anekdota vagy mi az, hogy a szivar egész életében elvonult a fürdőszobájába, nekem az van legközelebb. Bement az író a szobájába és egész nap írt, egy életen át. Mindig mondta az egész család, hogy apa írja a művét. Mikor meghalt, bementek, és minden lapon az állt, hogy az írás nehéz dolog. Csak azt írta, és gyűlt a lap. Na, én is így vagyok, hogy nekem, utánam nem marad írás. Meg mostanában arról gondolkodtam, hogy mindent elégetek, nehogy véletlenül... Kijön az Ottó, és még talál valamit.

O. R.: Egyébként az Áthúzott versek kötetet éppen Ottó szerkesztette. Ez úgy történt, hogy elment Jutkával, és amíg beszélgettetek, Jutka kilopta a verseket, vagy hogy alakult ez?

D. I.: Nem tudom, ez tolvaj volt világéletében, irodalmi tolvaj, de nem vettem észre. Meg hát miért ne lopta volna el? Ez nem lopás, szerkesztő volt, és kellett neki az anyag.

O. R.: Ő kérte, hogy Domi, küldjél verseket, mert szeretnék egy kötetet?

D. I.: Nem, én nem is tudtam erről, vagy nem tudom, már nem emlékszem erre, de ilyesmi, hogy lopás, nem volt.

O. R.: Akkor te most megmenekültél.

D. I.: Én nem emlékszem semmire. Tulajdonképpen amikor az ember tényleg valamit nyélbe üt, akkor szeretné közölni is, úgyhogy az fantasztikus lehetőség volt, hogy a *Symposion* létezett és ezt leköszölte. Mai napig is örülök, ha valamit nyélbe ütök, de most már egyre rosszabb. Most, mikor látom ezeket az új könyveket, kezdek irigykedni. Éppen mondtam a hölgyeknek, hogy most már írjanak kicsit rosszabbul, mert már nagyon jók, nem lehet versenyezni velük.

O. R.: Remélem, Bencsik Orsi nem fogadta meg a tanácsodat, hogy írjon rosszabbul.

D. I.: Ezt dicséretként szántam.

O. R.: Még van egy kis időnk...

D. I.: Időre dolgozunk?

O. R.: Csak nehogy a szervező itt közbevigjon és... A teniszről nem beszélünk, a sport ugyanúgy fontos volt neked, hiszen te teniszedzőként...

D. I.: Minden szerelmem munkává, teherré vált. A zene úgy, hogy beülsz a nagyzenekarba, és böngészed a kottákat. A tenisz úgy, hogy végül tenisztréner lettem, nyolc éven át dolgoztam. Megutálod a teniszt termé-

szetesen, ha minden nap négy órát mondod, hogy alulról üsd, vagy mit tudom én, így fogd az ütőt vagy úgy fogd az ütőt. Az írásnak meg az lett a vége, hogy írni kellett, az egy nagy teher. Kész örület az írás. Nem akarom a kollégákat kompromittálni, de félőrült mind, aki ír. Mikkel foglalkoztam, volt zenetudásom, és elmentem zenetanárnak, az meg még szörnyűbb. Kiosztod a hangszereket, ütőhangszereket meg más hangszereket. Kérdeztem a gyerekeket, nyolcadik-kilencedikesek: „Mit szoktatok csinálni a régi tanárnőnél?” Azt mondják: „Mindenki hoz lemezt, és akkor föltesszük és hallgatjuk a lemezeket.” „És aztán kommentáltok?” „Nem, hallgatjuk a lemezeket és vége van az órának.” Felírtam a C-dúr skálát, mondom: „Ezt láttátok?” „Még nem.” De az már nyolcadik, kilencedik, négy-öt éve van már zeneoktatás, akkor mondom, csinálunk valamilyen képzőanyagot. Nem lehetett velük bírni, mind lemezt akart hallgatni. És akkor kiosztottam a csörgőket, ütőket, papírdarabokat, mindent, ami kéznél volt. Volt egy zongora is. Volt egy nagyon csintalan fekete gyerek, kétszer akkora volt, mint én, és nem lehetett vele bírni, például meggyújtotta az előtte levő szőke hajú kislánynak a haját, és az kezdett füstölni. Én odaugrottam, az ablak mellett ült, egy ilyen alacsony ablak mellett, és olyan erővel kaptam meg, hogy fogtam és kidobtam, kilöktem az ablakon. Felugrott, én meg kilöktem az ablakon. Erre hívott az igazgató másnap, hogy fölmond, mert nem szabad hozzányúlni a diákokhoz. Ezt az alakot odaültettem a zongorához, nem tudtam vele mit csinálni. Mondom neki: „Ide figyelj, én most majd intek, hogyha te kerülsz sorra. Akkor fogod, és ököllel rávágsz a basszusokra, így rávágsz egy nagyot.” Az az ember ott ült így tíz percig és nézett rám. Mondom, nem, nem. Azok meg csörögtek, ütötték, ő meg nézett. A végén odaértünk, mondom neki: „Üss rá!” Lecsukódott a zongora teteje és rávágott. Szerencsére. Mert egy ilyen előző széánsz alkalmavál rávágott a zongorára és eltört három billentyű, azért engem vontak felelősségre. Nekem akkor felmondtak rögtön, mert vétettem. A diák szent, nem szabad a gyereket bántani. Ha megütöd a gyereket az utcán, meglát valaki, rögtön bevisz a rendőrségre. Nem szabad, nem szabad. Ez jó módszer, hogy lekapcsolódjon. Azt akarom mondani, hogy... mit kérdeztél? Te sem tudod, én sem tudom.

O. R.: A teniszt. De egyébként oda jutottunk, ahogy kell.

D. I: A tenisznél úgy volt, hogy polgári csemeték teniszeztek. Volt egy nagy akadémikus kórház, és ott az orvosoknak, specialistáknak a gyerekeit tanítottam teniszre. Olyan kis sovány, vézna gyerekek voltak mind. Egy se szeretett teniszezni, az apjuk kényszerítette oda őket. Az egyik kisgyerek áll ott a tréningen. Azt mondja nekem: „István!” Mondom: „Mi baj van?” „Légy szíves, vedd már föl nekem ezt a labdát!” Ilyen diákjaim is vol-

tak. Mondom: „Szívesen!” Odaadtam neki. Udvarias polgári csemeték, vékony, vézna kisgyerekek. Mondom: „Itt van, légy szíves, üsd át a hálón!” És akkor voltak ilyen tizenhat éves vérmesek, azokat meg szparingolni kellett. De ha leszparingolsz három óra hosszát, akkor a szemeid kigúvadnak, meg a labdán a szőrök hullanak, azt mind lenyeled, és nem bírsz lélegezni rendesen, és persze leálltam, leültem. Akkor az apja ordít fentről: „Milyen tréning ez, gyerünk csak tovább, nem azért adtam be a fiamat, hogy a tréner üljön!” Elég nehéz volt. Én annyira szerettem a teniszt, még most is szeretem, de mi lett belőle? Egy örült teher. Annyira szerettem a zenét, abból is egy örült teher lett. Annyira szerettem stb. stb. Mindenből teher lett a végén, mert meg kell hagyni a végén valamit az élvezetnek is.

O. R.: Igen, mert a sportban, mint a művészetben is, sokan versengenek és teljesítménynek, üzletnek, bizonyos értelemben politikának fogják fel, és nem szívből való.

D. I.: A korrupció örült magas fokú ott is, mindenki a saját csemetéjét tartja nagy tehetségnek, és ha nincs eredmény, persze a tréneret, elsősorban a tréneret hibáztatják, aztán a vezetőséget. Most már úgy van, hogy az embereket, a szülőket kitiltják a teremből, egyszerűen nem vehetnek részt, a focitréningen ugyanúgy. Összeverekednek meg kiabálnak a gyerekekre. Elszabadult a pokol, ami a sportokat illeti. Ahelyett, hogy a gyerekeket arra tanítanák, hogy élvezzék a sportot. Az Öcsi fiamat beadtam kiskorában focitréningre, és nem mentem jó darabig, aztán két hónap után elmegyek, megnézem, hogy milyen a tréning. Abból állt, hogy sorba álltak, mindenki kapott egy labdát, s rúgj bele a labdába, hozd vissza a labdát. Szembeállított két embert és azok egymásnak adogatták a labdát, aztán vége volt a tréningnek. Mondom: „Nem játszatok soha?” Azt mondja: „Nem, előbb a labdakezelés a fontos.” A labdakezelést a kezelés közben kell csinálni, nem előbb megtanulni, mi a labdakezelés. Ezer egy ilyen dolog van kint, ami nem stimmel, de mégis ők hoztak létre egy egész sereg teniszezőt, mint ahogy a szerbek most szintén. Szerintem az kész csoda, hogy Đoković meg Tipsarević meg az egész társaság egyszerre megjelent. De ez ugyanolyan csoda, mint a svéd csoda volt tíz-tizenöt évvel ezelőtt. Most nézem Újvidéken, a teniszpályákon ütök-verik. A Kelemen most megcsinálta a pályáját, és ott tizenöt-húsz gyerek tréningezik. Ez jó hatású, az élsportolók hatása fantasztikus. Most már hova keveredtünk?

O. R.: Az élsportolókhoz, de a művészek is fontosak. Zárásképpen arról, úgy veszem észre, hogy te folyamatosan utazol, miközben egy helyben is vagy, ott ahol vagy, de a gyerekeid tudtom szerint Párizsban...



Domonkos István 2013-ban (Molnár Edvárd fotója, Magyar Szó)

D. I.: Én ezt inkább úgy nézem, mint egy hatalmas ballépést. Szétszórtam a gyerekeimet három nagyvárosba, és hogyha ők nem küldenek repülőjegyet, akkor nem látom őket. Nézem a sógorom, aki feketicsi és három lánya van, ő is szétszórta őket. Az egyik Amerikában van, a másik Németországban, a harmadik meg Újvidéken, ők meg egyedül ülnek itt. De akkor mi értelme van? Nekem mindig az volt az álmom ifjúságomban, hogy önálló leszek, éppen amiatt, hogy ne érjen csalódás. Minden arról szól, hogyha nem kezdesz regényt írni, akkor nem csalódsz, ha a kritikusok kinyírnak utána. Jobb, hogyha nem kezded el. Ha megnősülsz, akkor ez a fajta csalódás öregkorodban, hogy a gyerekek szétszélednek, és persze a sok munka meg a stressz nem engedi őket hozzád. Én eléggé szerencsés vagyok, most a fiam hozott el, aztán a lányom küldi a repülőjegyet, aztán a harmadik lányom szintén besegít a dologba. Úgy terveztem, hogy majd zenével Németországban meg Európában sok pénzt keresek, és akkor veszek egy nagy házat a tengerparton, és akkor minden gyereknek lesz egy szobája. Mindig hazajönnek majd, és adok nekik egy szobát, ott ülünk majd. De nem lett semmi ebből.

O. R.: Viszont most Párizsban, vagy ahogy mondtad, Londonban is van belőlük, ugye?

D. I.: Az egyik lányom Párizsban, a másik Londonban, de ez nem dicsekvés, nehogy megint. Ez egy szomorú dolog, hogy nem élünk együtt. Én nem tudok franciául rendesen, sehogy sem, angolul nem tudok rendesen, mit csináljak ott? Voltam Párizsban, ott olyan voltam, mint a süketné-

ma. A feleségem szerencsére tud franciául, de én meg olyan voltam, mint a süketnéma. A *Guardiant* vettem, mert az volt az újságosnál és akkor ott... Dzsesszklubokba jártam, igaz, az jó.

O. R.: Volt olyan, hogy egy könyvesboltban azt hitték, hogy te vagy József Attila.

D. I.: Micsoda? Most már viccelődünk.

O. R.: Te mondtad, hogy amikor ott voltál, épp akkor jelent meg József Attilának egy francia nyelvű kötete, és te megvetted.

D. I.: Ja, az egy más történet. Bementem a könyvkereskedésbe, és néztek rám az emberek. Odamentem, egy külön kis oszlopon voltak a könyvek, és ott volt József Attila. Odamentem és kivettem, nézegettem és látom, hogy néznek rám és odajön az alak, valami francia és mondja: „Qui, qui.” Mondom, qui, qui. Mindjárt szólt ott a nem tudom kinek, megfogta a vállam és húzott a pénztár felé, a feleségem meg valahol nézte a könyveket, és nem tudtam segítséget kérni. És ott is mondja, quiquío. A végén kisült, hogy azt hitték, én vagyok a szerző. Ezt meg kellene írni valahogy a rádióba, hogy hívták? Vidámestbe. Ferenczi Jenő él még?

O. R.: Ezt én nem tudom.

D. I.: Valaki ismerte Ferenczi Jenőt? Üdvözölje, aki ismeri. Én nagyon szerettem, mindig hallgattam a Vidámestet és vártam, hogy jön a Ferenczi Jenő. Amikor megírtam a *Kormányeltörésben-t*, akkor megkértem ott néhány embert, már nem tudom kiket, hogy kérdezzék meg tőle, hogy hajlandó lenne-e a *Kormányeltörésben-t* felolvasni a maga módján. Nem tudom min múlt, hogy nem engedték.

O. R.: Valakinek van-e hozzászólása, kommentárja? Mert ha nincs, akkor a főszervezőnek lesz egy kommentárja, hogy fejezzük be.

D. I.: Utána tánc.

O. R.: Utána táncolunk, tánc az asztalon. Köszönjük szépen!